

(*Şikâyetü Ehli's-sünne, Kitâbü's-Semâ', et-Tertîbü's-semâ'*, nşr. Pîr Muhammed Hasan, Karaçi 1964); *Erba'a resâ'il fi't-ta-şavvuf (Muhtaşar fi't-teube, İbârâtü's-şüfiyye ve me'ânihâ, Menşürü'l-ḥiṭâb fi meş-hûdi'l-ebvâb, el-Kaşîdetü's-şüfiyye*, nşr. Kâsim es-Sâmerrâî, Bağdad 1969); *Şelâşe resâ'il li'l-Kuşeyrî (el-Lüma' fi'l-i'tikâd, el-Fuşûl fi'l-uşûl, Bulğati'l-makâsîd*; nşr. Mahmûd Sa'd et-Tablavî, Kahire 1988).

BİBLİYOGRAFYA :

Kuşeyrî, *Letâ'ifü'l-işârât* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1390/1970, neşredenin girişi, I, 3-37; *Tercüme-i Risâle-i Kuşeyriyye* (trc. Ali Hasan b. Ahmed el-Osmânî, nşr. Bedüzzamân Firûzanfer), Tahran 1345 hş., neşredenin girişi, s. 1-48; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XI, 83; Hücürî, *Keş-fü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 272; Ali b. Hasan el-Bâharzî, *Dümyetü'l-kaşr* (nşr. Sâmi Mekki el-Ânî), Küveyt 1405/1985, II, 246-248; Abdülgâfir el-Fârisî, *es-Siyâḡ li-Târîhi Nisâbü'r* (nşr. R. N. Frye), London 1965, vr. 49^a-51^a; Sem'ânî, *el-Ensâb*, X, 156; Muhammed b. Münever, *Esrârü'l-tevhîd* (nşr. Zebîhullah Safâ), Tahran 1332 hş., s. 106-200; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruwât*, II, 193; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 205; Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dârü Sâdir), s. 474; Zehebî, *el-İber*, Küveyt 1960, III, 259; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, VIII, 89-92; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, II, 91; Sübkî, *Ṭabakât* (Tanâhî), III, 374-423; VII, 153-162; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 107; Câmî, *Nefahâtü'l-üns*, Tahran 1370, s. 318; Süyûtî, *Ṭabakâtü'l-müfessirin*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), s. 61-63; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 319; Zebîdî, *İthâfû'l-aşfiyâ*, s. 251; Harîrîzâde, *Tibyân*, III, vr. 71^b-74^a; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, Haydarâbâd 1344, s. 444; Brockelmann, *GAL*, I, 432-433, 556; *Suppl.*, I, 770-772; A. J. Arberry, "Al-Qushairî as Traditionist", *Studia Orientalia Ioanni Pedersen*, Kopenhagen 1953, s. 12-20; *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 607; İbrâhîm Besyûnî, *el-İmâm el-Kuşeyrî sîretühü, âşârühü, mezhebühü fi't-taşavvuf*, Kahire 1972; Kasım Kufralı, "Kuşeyrî", *TDED*, I (1946), s. 18-25; H. Ritter, "Arabische Handschriften in Anatolien un Istanbul", *Oriens*, III (1950), s. 36-41, 43-51; Ahmed Ateş, "Kastamonu Genel Kitaplığında Bulunan Bazı Mühim Arapça ve Farsça Yazmalar", a. e., V (1952), s. 31-32; a. mlf., "Kuşeyrî", *İA*, VI, 1035-1038; Fritz Meier, "Qusâyri's Tartîb as-Sulûk", *Oriens*, XVI (1963), s. 1-39; Rashid Ahmad, "Abu Al-Qâsim Al-Qushairî as a Theologian and Commentator", *IQ*, XIII/1 (1969), s. 16-69; Abdülkerîm Zehûr Adî, "Ebû'l-Kâsim el-Kuşeyrî", *RAA*, LVI (1981), s. 753-793; R. M. Frank, "Two Short Dogmatic Works of Abûl-Kâsim al-Qushayrî", *MIDEQ*, XV (1982), s. 53-74; XVI (1983), s. 61-94; Abdülbaki Turan, "Kuşeyrî ve Letâifü'l-işârât İsimli Tefsiri", *Sû İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, Konya 1991, s. 35-54; R. Arnaldez, "Quelques remarques sur le commentaire mystique de Qushayrî: Latâif al-İshârat", *Hauliyyât: Fe'û'l-âdâbi'l-'Arabîyye*, VI/B, Beyrut 1991-92, s. 99-106; T. Ivanyi, "Towards a Grammar of the Heart: Al-Quşayrî's Naḡw al-qulûb", *The Arabist Budapest Studies in Arabic*, XVII, Budapest 1996, s. 41-54; H. Halm, "al-Kuşayrî", *El²* (İng.), V, 526.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

KUŞEYRÎ, Muhammed b. Saîd

(محمد بن سعيد القشيري)

Ebû Ali Muhammed
b. Saîd b. Abdîrrahmân el-Kuşeyrî
el-Harrânî er-Rakkî
(ö. 334/945'ten sonra)

Târîhu'r-Rakka
adlı eseriyile tanınan hadisçi.

334 (945-46) yılında seksen yaşını aşkın olduğuna göre (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XV, 335) 254 (868) yılı dolaylarında doğmuş olmalıdır. İbnü'l-Harrânî olarak da tanınır. Kuşeyr kabilesinin mevlâlarından olan Muhammed b. Saîd daha sonra Rakka'ya yerleşti. Sem'ânî, hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Kuşeyrî'nin tarih kitabını 334 (945-46) yılında rivayet etmesinden hareketle bu tarihten sonra vefat ettiğini söyler (*el-Ensâb*, VI, 158). Zehebî *A'lâmü'n-nübelâ'*'da onun ölüm tarihini bilmediğini, ancak 334 (945-46) yılında hadis rivayet ettiğinde seksenini aşkın olduğunu söylerken *el-İber*'de (II, 49) 334'te veya ondan sonra vefat ettiğini kaydetmiştir.

Kuşeyrî güvenilir bir muhaddis olmakla birlikte daha çok Rakka tarihine dair eseriyile tanınır. Tam adı *Târîhu'r-Rakka ve men nezelehâ min aşhâbi resûlillâh şallallahü 'aleyhi ve sellem ve't-tâbi'în ve'l-fukahâ' ve'l-muhaddisîn* olan eser Rakka'ya yerleşenler ya da orada bir müddet ikamet edenler hakkındadır. Hadis ve bibliyografya âlimleri tarafından kaynak olarak kullanılan kitap tabakalara ve vefat tarihlerine göre düzenlenmiştir. Müellif, kaynaklarının çoğunu şeyhi Ebû Ömer Hilâl b. Ömer b. Hilâl b. Atiyye'den nakletmiştir. Onun bu hocasından yaptığı nakillerin çoğu, "Ebû Ömer'e sordum, o da şöyle cevap verdi" şeklindedir.

Eserin bilinen tek nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'dedir (Mecâmî', nr. 34/1). Otuz altı varaktan ibaret bu nüsha, Muhammed b. Dâvûd b. Eyyûb es-Sârimî tarafından 630 (1232-33) yılından önce Kahire'de Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî'ye ait 573 (1177-78) tarihli semâ kaydı bulunan bir nüshadan istinsah edilmiştir. Mevcut nüshada ise Bedreddin Abdurrahman b. Yûsuf b. Tufeyl ed-Dimaşkî'ye ait 631 (1233-34), Abdülvâsi' b. Abdülkâfi b. Abdülvâsi'e ait 690 (1291), Yahyâ b. Muhammed b. Sa'deddin Abdullah el-Makdisî'ye ait 719 (1319) tarihli semâ kayıtları vardır. Dimaşk'ta Ömeriye Medresesi için vakfedilen eser daha sonra Zâhiriyye Kütüphanesi'ne intikal etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Cüme'î el-Gassânî, *Mu'cemü's-şüyüh* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, s. 107; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VI, 158; X, 429; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XV, 335-336; a. mlf., *el-İber*, II, 49; Safedî, *el-Vâfi*, III, 95-96; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 210; Sezgin, *GAS*, I, 347-348; Yûsuf el-İş, "Târîhu'r-Rakka ve men nezelehâ li'l-Kuşeyrî", *MMIAdm.*, XVII/5-6 (1942), s. 270-275.

CEVAT İZGİ

KUŞEYRİYYE

(القشيرية)

Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî'ye
(ö. 465/1072)

nisbet edilen bir tarikat

(bk. KUŞEYRÎ, Abdülkerîm b. Hevâzin).

KUŞLUK NAMAZI

Kuşluk vaktinde kılınan nâfile namaz.

Farzlara tâbi ve belli bir vakti olan "revâtib sünnet"lerin dışında sevap kazanmak amacıyla muayyen zamanda kılınan nâfile namazlardan biridir. Arapça karşılığı *salâtü'd-duhâ* olup *duhâ*, "güneşin doğuşundan yaklaşık 45-50 dakika sonra güneşin yükselip ışığının iyice parladığı, etrafa yayıldığı ve sıcaklığının arttığı zaman" anlamına gelir. Buna göre kuşluk namazının vakti güneşin doğup "bir mızrak boyu" yükselmesinden, yani 45-50 dakika geçmesinden sonra başlayıp zeval vaktine kadar devam etmekle birlikte ulema tarafından genellikle tercih edilen vakit gündüzün ilk dörtte birinin geçtiği, güneşin sıcaklığının yılmaya başladığı zamandır. *Duhâ* kelimesi Kur'an'da sözlük anlamıyla altı yerde geçer (el-A'râf 7/98; Tâhâ 20/59; en-Nâziât 79/29, 46; eş-Şems 91/1; ed-Duhâ 93/1). Hadislerde de *ed-duhâ*, *salâtü'd-duhâ*, *sübhatü'd-duhâ* ve *şüf'atü'd-duhâ* gibi tabirler yer alır (aş. bk.). Ayrıca "güneşin doğduktan sonra parlaklık kazandığı zaman" anlamındaki *işrâk* kelimesi bir âyette (Sâd 38/18), *salâtü'l-işrâk* da bir hadiste (Heysemî, II, 238) geçmekle birlikte bu tabir literatürde nâdiren kullanılmıştır (Fahreddin er-Râzî, XXVI, 186; Kurtubî, XV, 159-160; *Mu.F.*, XXVII, 132-133).

Hz. Peygamber kuşluk namazının kılınmasını tavsiye etmiş, fazilet ve önemini belirtmiştir. Ebû Hüreyre, Resûl-i Ekrem'in kendisine her ay üç gün oruç tutmayı, iki rek'at kuşluk namazı ile gece yatmadan önce vitir namazı kılmayı tavsiye ettiğini belirtir (Buhârî, "Teheccüd",

33; Müslim, "Müsâfirîn", 85; Ebû'd-Derdâ'nın buna benzer bir rivayet için bk. Müslim, "Müsâfirîn", 86; Ebû Dâvûd, "Vitr", 7). Diğer bir hadiste de Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Her birinizin her eklemi için günde bir sadaka vermesi gerekir. Bu sebeple her tesbih (sübhânellah) bir sadaka, her hamd (elhamdülillâh) bir sadaka, her tehlil (lâ ilâhe illallah) bir sadaka, her tekbir (Allahüekber) bir sadaka, iyiliği tavsiye etmek sadaka, kötülükten sakındırmak sadakadır. Kuşluk vakti kılınan iki rek'at namaz ise bunların hepsinin yerini tutar" (Müslim, "Müsâfirîn", 84; Ebû Dâvûd, "Te'avvu", 12). Başka bir hadiste ise kuşluk namazını kılınan veya kılmaya devam edenin fazla da olsa günahlarının başışlanacağı ifade edilmiştir (İbn Mâce, "İkâme", 187; Ebû Dâvûd, "Te'avvu", 12; Tirmizî, "Vitr", 15).

Mâlikîler'e Şâfiîler kuşluk namazını müekked sünnet, Hanefî ve Hanbelîler'in de içinde bulunduğu çoğunluk ise müstehap (mendup) kabul etmiştir. Bu namazın kaç rek'at olduğu konusunda da farklı görüşler bulunmakla birlikte en azının iki rek'at olduğunda ittifak vardır. Mâlikîler'le Hanbelîler, Ümmü Hânî'nin, Resûlullah'ın Mekke'nin fethedildiği gün evine girip sekiz rek'at kuşluk namazı kıldığına dair rivayetine dayanarak (Buhârî, "Teheccüd", 31; Müslim, "Müsâfirîn", 80) en çok sekiz rek'at, Hanefîler'le Şâfiîler ise, "Kuşluk namazını kim on iki rek'at kılsa Allah onun için cennette altından bir köşk yapar" hadisinden hareketle (Tirmizî, "Vitr", 15) on iki rek'at olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Bununla beraber bazı Hanefî âlimleri, hem söz hem fiille sabit olması bakımından sekiz rek'at kılmanın daha faziletli olduğunu söylemişlerdir (Tahtâvî, s. 321; İbn Âbidîn, II, 22; krş. Şevkânî, III, 72). Zira diğer rivayet yalnız sözlü sünnete dayanmaktadır. Şâfiîler'den Nevevî bir eserinde (*Şerhu Müslim*, II, 117) kuşluk namazının en çoğunun on iki rek'at, bir diğerinde ise (*el-Mecmû'*, IV, 41) sekiz rek'at olduğunu ve bu görüşün Şîrâzî ile Şâfiîler'in çoğunluğuna ait bulunduğunu kaydeder. Şâfiî âlimi Muhammed el-Gamrâvî de bu son görüşün müteahhirine göre güvenilir sayıldığını ve her iki rek'atta bir selâm vermenin sünnet olduğunu belirtir. Bunu müstehap kabul edenler de vardır (*es-Sirâcü'l-vehhâc*, s. 65; Osman b. Muhammed ed-Dimyâtî, I, 254).

Kuşluk namazında diğerlerinde olduğu gibi Fâtiha'dan sonra Kur'an'dan herhangi bir yerin okunması mümkünse de

Ukbe b. Âmir'in, "Resûlullah bize, kuşluk vaktiyle ilgili olan Şems sûresiyle Duhâ sûresini okuyarak kuşluk namazını kılmamızı emretti" şeklindeki rivayetinden hareketle (Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, I, 328; İbn Hacer, III, 298; Bedreddin el-Aynî, VII, 240) bu iki sûrenin okunması tavsiye edilmiştir. Ancak Nevevî, İhlâs sûresinin Kur'an'ın üçte birine, Kâfirûn sûresinin dörtte birine denk olduğuna dair rivayetlere dayanarak kuşluk namazında bu sûreleri okumanın da sünnet olduğu görüşünü ileri sürer (*Şerhu Müslim*, II, 117).

Vaktinde kılınmayan kuşluk namazı Şâfiî ve Hanbelîler'e göre kazâ edilir. Hanefî ve Mâlikîler'e göre ise zeval vaktine kadar sabah namazının sünneti hariç nâfile namazlar kazâ edilmez. Kuşluk namazı mukim iken kılındığı gibi seferî halde de kılınabilir. Nitekim Hz. Peygamber bu namazın her iki durumda kılınabileceğini söylemiş, bizzat kendisi de kılmıştır (*Müsned*, III, 146, 156; Buhârî, "Teheccüd", 31; Müslim, "Müsâfirîn", 80).

Ulemânın çoğunluğu Hz. Peygamber'in, "Allah'a en sevimli gelen amel az da olsa sahibinin yapmaya devam ettiği ameldir" hadisinin (Müslim, "Şiyâm", 177) genel ifadesine ve, "Bu namaza ancak çok tövbe edenler (evvâbîn) devam eder" hadisleriyle (Hâkim, I, 314) benzer rivayetlere (Tirmizî, "Vitr", 15) dayanarak kuşluk namazını devamlı kılmanın müstehap olduğunu kabul etmiştir. Bir kısım âlimler ise Hz. Âişe'nin konuyla ilgili bazı rivayetleriyle (Buhârî, "Teheccüd", 32) Ebû Saîd el-Hudrî'nin, "Resûlullah kuşluk namazını aralıksız kıları da biz onu hiç bırakmayacak sanırdık; bazan da bırakırdı, bizde artık bir daha kılmayacak derdik" (*Müsned*, III, 21, 36; Tirmizî, "Vitr", 15) şeklindeki rivayetinden hareketle müstehap olmadığını ileri sürmüşlerdir (ayrıca bk. EVVÂBİN NAMAZI).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dḥv", md.; *Lisânü'l-Arab*, "dḥv", md.; *Kâmus Tercümesi*, IV, 1046; *Müsned*, II, 229; III, 21, 36, 146, 156; V, 262, 450; Buhârî, "Teheccüd", 25, 31, 32, 33; Müslim, "Müsâfirîn", 77, 78, 80, 81, 84, 85, 86, 101, "Şiyâm", 177; İbn Mâce, "İkâme", 187; Ebû Dâvûd, "Te'avvu", 12, "Vitr", 7; Tirmizî, "Vitr", 15; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 314; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü's-şuğrâ* (nşr. Behcet Yûsuf Hamd Ebû't-Tayyib), Beyrut 1415/1995, I, 328; Kâsânî, *Bedâ'i'*, Beyrut 1394/1974, I, 287; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-gayb*, XXVI, 186; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, Riyad 1401/1981, I, 614, II, 128, 131, 132; Kurtubî, *el-Câmi'*, XV, 159-160; Nevevî, *Şerhu Müslim*, II, 117; V, 230; a.mlf., *el-Mecmû'* (nşr.

Mahmûd Mataracı), Beyrut 1417/1996, IV, 41, 43, 45; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, II, 238; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, Kahire 1959, III, 298; Bedreddin el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1348 → Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî), VII, 240; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râciḥ mine'l-hilâf* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut 1406/1986, I, 191; Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl*, Libya 1329, II, 67; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Beyrut 1404/1984, II, 117; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kunâ'*, I, 442; Tahtâvî, *Hâşiye 'alâ Merâkı'l-felâh*, Kahire 1389/1970, s. 321; Şevkânî, *Neylü'l-evṭâr*, III, 72, 76; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), II, 22; Muhammed ez-Zührî el-Gamrâvî, *es-Sirâcü'l-vehhâc*, Kahire 1352/1933, s. 65; Osman b. Muhammed ed-Dimyâtî, *Hâşiyetü'l-âneti't-tâlibîn*, Kahire 1356/1938, I, 254; Seyyid Sâbık, *Fıkhü's-sünne*, Beyrut, ts., I, 208-211; *Mv.F.*, XII, 157, 158; XXVII, 132-133, 221-226; XXXIV, 37, 38.

MEHMET ŞENER

KUŞMÂNÎ

(bk. DİHKÂNİZÂDE
UBEYDULLAH KUŞMÂNÎ).

KUŞYÂR b. LEBBÂN (كوشيار بن لبنان)

Kiyâ Ebû'l-Hasen Kûşyâr
b. Lebbân b. Bâşehrî el-Cifî
(ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği)

Matematikçi, astronom ve astrolog.

Hazar denizinin güneyinde bulunan Gîlân (Cilân) bölgesinden Bağdat'a gelen bir aileye mensup olup hayatına dair bilgi yoktur. *el-Medḥal fi şın'atî aḥkâmî'n-nücûm* adlı eserinde bazı sabit yıldızların 992 tarihli konumlarını vermesi ve daha önce telif ettiği *ez-Zîcü'l-câmi'* ile *ez-Zîcü'l-bâliḡ*'e atıfta bulunması bu tarihlere yaşadığını göstermektedir. Hayatının büyük bir kısmını Bağdat'ta geçirdiği düşünülen Kûşyâr'ın 990-1000 yılları civarında meslekî kariyerinin doruğunda olduğu kabul edilmektedir.

Kûşyâr, "usta" mânasına gelen Kiyâ lakabının da işaret ettiği gibi matematik, astronomi ve astroloji alanında ilk döneminin ileri gelen isimlerinden biridir. *Kitâb fi uşûli'l-ḥisâbi'l-Hindî* adlı eserinde Hint rakamları ve hisâb-ı sittîni ile yapılan hesabı düzenli bir şekilde işlemiştir. Bu çalışma kendi alanında zamanımıza gelen eski eserlerden biri olup en önemli özelliği, şimdiki kadar yapılan tesbitlere göre Hint matematiği rakam ve yöntemlerini ilk defa astronomik hesap sistemine aktarmasıdır. Bu çerçevede Hârizmî'nin inşa ettiği algoritmik hesap